

תרומת חיל המילואים לניצחון במלחמת ששת הימים

את עיקר הלחימה במלחמת ששת הימים עשו כוחות המילואים. הדבר בולט במיוחד בגדה המערבית, שבכיבושה השתתפו שבע חטיבות מילואים ורק גדוד סדיר אחד. המסקנה: כל עוד לא הגיעה מדינת ישראל אל מצב של שלום מדיני-צבאי אמין ויציב לחלוטין עם סביבתה האסטרטגית, עליה להחזיק עוצמה צבאית יבשתית מסתערת גדולה יחסית. ואין לנו דרך אחרת לקיימה, אלא באמצעות צבא מילואים יבשתי מצויד ומאורגן

– לאו דווקא רק במישור הרעיוני, החינוכי והחשוב הדוגל בעיקרון של צבא העם, אלא ממש בבדיקה פרטנית מדוקדקת, הבוחנת את חיוניותו של צבא העם במישור העוצמה הצבאית הכמותית הממשית, שקבעה את ניצחונותיה של מדינת ישראל נגד אויביה הערבים בכל מלחמותינו עד כה. ודי לחכימא ברמיזא באשר להמשך קיומה הממשי של מדינת ישראל בעולם רווי היצרים האופף אותנו – גם אם ישרור סוף-סוף שלום מדיני של ממש בין מדינת ישראל לשכניה הערבים.

הבה נבדוק ונבחן איפוא את תרומתו הממשית של צבא המילואים הישראלי לאינטרס הישראלי הקיומי במלחמות ישראל שפקדו אותנו מאז כינונה של מדינת ישראל ב־1948. חוץ מאשר מלחמת העצמאות הייתה מלחמת ששת הימים (יוני 1967) המלחמה החשובה ביותר בתולדות מדינת ישראל הן מבחינה מדינית והן מן הבחינה הצבאית. צה"ל נקלע, כמו כל אזרחי ישראל, למלחמת עצבים פסיכולוגית די מביכה ערב המלחמה, אשר נבעה מהחלטה פומבית-שחצנית של נשיא מצרים ושל ממשלתו לסגור את מצרי טיראן בפני שיט ימי אל ישראל וממנה בהכריזו כי "אם ישראל רוצה לצאת למלחמה, אז אהלן וסהלן". לאחר תקופת המתנה בת כשלושה שבועות, שבמהלכה שררה בישראל אווירה די מביכה, פתח צה"ל ב־5 ביוני 1967 במתקפה יבשתית-

באחרונה נשמעת פה ושם התביעה לצמצם את היקפו, את ממדיו, את עוצמתו ואת אימוניו של חיל המילואים היבשתי של צה"ל. ישנם אפילו הגורסים כי אם בלאו הכי אין אפשרות תקציבית למדינה לאמנו כראוי, מוטב לבטלו ולבנות את עתיד ביטחוננו הלאומי רק על צעירי שירות החובה (בן שלוש ואולי ארבע שנים) ועל מקצועני צבא הקבע, כפי שהם קיימים כיום. זאת בנימוקים תקציביים, תועלתניים, מוסריים (האם לא די לנו בשירות החובה הממושך של צעירינו?) ואפילו כלכליים. מובן מאליו כי צבא זה יהיה קטן מאוד, ובנסיבות הקיימות והחזויות בעתיד בדבר מעמד מדינת ישראל בזירת המזרח התיכון עלול הדבר להעמיד את מדינת ישראל בסכנה קיומית.

ישנם הגורסים כי מוטב לה, למדינת ישראל, לבטל כליל את שירות החובה ולכונן במדינתנו רק צבא שכירים מקצועני, דוגמת צבא ממלכת ירדן או הצבא הבריטי או צבא ארה"ב, שחייליו ישרתו לפחות 10-15 שנים. צבא מסוג זה יהיה בהכרח קטן בהרבה מצבא שירות החובה וצבא המילואים הנהוגים במדינתנו. זאת משום העלות הגבוהה, יחסית, של כל "שכיר חרב" מקצועי.

אכן נכונה הטענה כי בדרך כלל אין ההיסטוריה חוזרת על עצמה. אולם על אף מציאות עובדתית זו ראוי כי נבדוק בתבונה ובדקדקנות את רעיון צבא המילואים

« אל"ם [מיל'] ד"ר מאיר פעיל » היסטוריון

אווירית כוללת נגד כוחותיה הצבאיים של מצרים והצליח לכבוש בתוך פחות מארבע יממות את כל חצי האי סיני, לשתק כמעט כליל את חיל האוויר המצרי ולערער עד תום את כל העוצמה הצבאית היבשתית המצרית.

«**כיבוש חצי האי סיני (5-9 במאי 1967)** את המתקפה היבשתית לכיבוש סיני ניהלו כוחות פיקוד הדרום בפיקודו של אלוף ישעיהו גביש. המאמץ ההתקפי העיקרי התחולל בגזרה הצפונית של סיני והתבסס על שלוש האוגדות המשימתיות הבאות:

■ אוגדת אלוף ישראל טל, שכוחותיה המסתערים כללו את חטיבה 7 (משורינת) הסדירה, את חטיבה 35 (צנחנים) הסדירה ואת חטיבה 60 (מילואים) המשורינת בתוספת של אגד ארטילרי וגדוד הנדסה. האוגדה, שזכתה לעדיפות בקבלת סיוע אווירי, הופקדה על כיבושו של מרחב רפיח, על כיבוש כל מתחמי הדיוויזיה המצרית שהגנה על מבואות אל-עריש ועל כיבוש אל-עריש עצמה תוך תיאום עם חטיבה מוצנחת 55 (מילואים), שכוחותיה נועדו לנחות מן הים ולצנוח מן האוויר ממערב לאל-עריש. לאחר מכן אמורה הייתה האוגדה להתקדם לפחות עד לתעלת סואץ על ציר כביש החוף בצפון סיני. (חטיבה 55 לא הופעלה בסופו של דבר בגזרת אל-עריש בגלל העברתה הדחופה לירושלים ביום הראשון של המלחמה בעקבות התערבותו המפתיעה של צבא ירדן במלחמה. הייתה לכך גם סיבה נוספת: הכוחות המשוריינים של אוגדת טל הגיעו עם תום שעות האור של יום הלחימה הראשון ממש אל מבואות אל-עריש).

■ אוגדת אלוף אברהם יפה, שכוחותיה המסתערים כללו שתי חטיבות שריון (מילואים) – חטיבה 200 וחטיבה 520. משימתן הייתה להתקדם ולפרוץ אל העומק האופרטיבי של סיני בתווך בין אל-עריש לאבו-עגילה כדי לשבור ולהשמיד את נכסי העומק של האויב המצרי ולהשכין בעורף המצרי מהומה

ומבוכה ותוהו ובוהו ולמוטט את כל המערך המצרי היבשתי והאווירי (שדות התעופה) בצפון סיני. ■ אוגדת אלוף אריאל שרון, שכוחותיה המסתערים כללו: חטיבה ממוכנת 14 (סדירה למחצה: גדוד טנקים סדיר ושני גדודי חרמ"ש [מילואים]); חטיבת חי"ר 99 (מילואים) וחטיבה 80

(צנחני מילואים) ועוד צוות גדודי משוריין סדיר וכן שני גדודי חי"ר סדירים של קורס המ"כים הארצי. (עוצמת ההסתערות של הגדוד המשוריין ושל שני גדודי החי"ר האלה הייתה כעוצמתה של חטיבה סדירה). משימתה הייתה לכבוש את המערך המצרי המוגן במרחב אבו-עגילה ולפתוח את ציר הכביש המרכזי של סיני המוביל לכיוון איסמעיליה ולמרכז צפון סיני.

נוסף על כך פעלו נגד המצרים בחצי האי סיני שני כוחות יבשתיים אחרים של צה"ל:

■ חטיבה 8 ממוכנת (מילואים), שהופעלה באורח עצמאי נגד המצרים במשימת הונאה והסחה התקפית נגד המצרים מכיוון כונתילה.

■ כוח משולב ימי-אווירי-צנחנים, שהשתלט על שרם א-שייח' ועל א-טור בדרום סיני.

אל כוחות צה"ל, שלחמו במלחמת ששת הימים במסגרת פיקוד דרום, ראוי להוסיף גם את חטיבת חי"ר 11 (מילואים), שתוגברה בגדוד צנחנים סדיר ובגדוד שריון מוקטן וכבשה – במקביל ללחימה העיקרית בחצי האי סיני – את כל רצועת עזה.

«**כיבוש ירושלים, יהודה והשומרון (5-8 ביוני 1967)**»

אין ספק שממלכת ירדן נגררה למלחמה כבר ביום הלחימה הראשון, 5 ביוני 1967, בעקבות פנייתו של נשיא מצרים, ששידל את המלך חוסיין להפעיל את צבאו: באוויר, בהפגזות ארטילריות, בהנעתה של חטיבת שריון ירדנית מיריחו לכיוון ירושלים המזרחית ובעיקר בכיבוש ארמון משקיפי האו"ם בירושלים. מטרת הכיבוש הזה הייתה לאפשר את העברתה של עוצבת השריון שנעה מיריחו דרומה, דרך הר חברון, ולסייע לצבא המצרי לכבוש את באר-שבע. עד כדי כך הסתחררה דעתם של קברניטי מצרים וירדן.

הפיקוד העליון הישראלי הגיב מייד בהשתלטות על ארמון משקיפי האו"ם בירושלים באמצעות חטיבת המילואים הירושלמית, חטיבת חי"ר 16.

בו ביום, במקביל למתקפת צה"ל נגד מצרים בחצי האי סיני, הפנה הפיקוד העליון הישראלי חלק מעוצמתו האווירית נגד ממלכת ירדן. במקביל ניתנה הוראה לכוחות היבשה הישראליים בפיקוד המרכז ובפיקוד הצפון לכבוש לאלתר את כל המרחב של ירושלים רבתי ולכתר את מרחב העיר ג'נין. יוזמה התקפית זו הסתיימה בתוך שלוש יממות בהצלחתו של

«**ישנם הגורסים כי מוטב לה, למדינת ישראל, לבטל כליל את שירות החובה ולכונן במדינתנו רק צבא שנירים מקצועני, דוגמת צבא ממלכת ירדן או הצבא הבריטי או צבא ארה"ב, שחייליו ישרתו לפחות 10-15 שנים**»

חבריה, המתינו קמעה!!!

שמדרום לטירת צבי, עד מוצבי הברך. (חטיבה 2 הייתה ערוכה למגננה מול הגבול הירדני בצפון הגדה המערבית ובעמק בית שאן).

« כיבוש רמת הגולן (9-10 ביוני 1967) »

כיבוש רמת הגולן המבוצרת מידי הסורים היה המהלך האסטרטגי הישראלי ההתקפי האחרון של מלחמת ששת הימים. כל עוד התחוללו מערכות המתקפה הישראליות בזירות סיני ובגדה המערבית, נערכו מול הגבול הסורי רק שלוש חטיבות חי"ר: חטיבה 2 (מילואים) בגזרת עמק הירדן והכינרת, חטיבה 3 (מילואים) בגזרת עמק החולה והירדן ההררי וחטיבה 1 (גולני הסדירה) בעתודה ובכוננות למתקפה המיועדת על מערך הביצורים הסוריים ברמת הגולן. גדוד הטנקים הפיקודי היה פרוס בעומק הטקטי וכך גם יחידות התותחנים.

במסגרת ההכנות למתקפה הישראלית על המערך הסורי ברמת הגולן העביר הפיקוד העליון הישראלי אל פיקוד הצפון את חטיבות המילואים הבאות, אשר סיימו לבצע את משימותיהן בזירות הלחימה בחצי האי סיני ובגדה המערבית:

מפקדת האוגדה של אלוף אלעד פלד, שהועברה מצפון הגדה המערבית, מחצית חטיבה 8 (ממוכנת מילואים), שהועברה מסיני ותוגברה בטנקי "שרמן" של גדוד השריון הפיקודי הצפוני, חטיבה 80 (מוצנחת מילואים) שהופעלה בסיני ת"פ אוגדת שרון נגד עורף האויב המצרי באום-כתף וכן חטיבה ממוכנת 45 (מילואים) וחטיבת שריון 37 (מילואים), שפעלו קודם לכן בצפון הגדה המערבית ובמרכז במסגרת אוגדתו של אלעד פלד.

« חשבון הנפש בדבר חיוניותו של צבא המילואים »

כדי לפשט את ניתוח העוצמה הכמותית היחסית של צבא המילואים הצה"לי במלחמת ששת הימים החלטתי להתמקד במוקדי ההתגבשות של העוצבות הלוחמות החטיבתיות, כפי שהתגשמו בביצועי לחימה ממשיים במהלך מלחמת ששת הימים.

אתחיל בזירת פיקוד הדרום, שבה נפתחה המלחמה ביוזמה צבאית ישראלית התקפית מובהקת. כשפתחה ישראל במתקפה נגד הכוחות הצבאיים המצריים בסיני, לא הייתה ודאות מוחלטת כי שכנותינו הערביות האחרות אכן יפתחו נגדנו מייד ובהכרח בפעילות התקפית נמרצת. לכן השקיע צה"ל במתקפה נגד הצבא המצרי בחצי האי סיני לפחות 75% מכלל עוצמתו המסתערת המגויסת הסדירה: חטיבה 7 המשורינית, חטיבה 35 (חי"ר) המוצנחת וההצבר הסדיר שפעל באוגדת שרון (2 גדודי נח"ל, הצוות המשוריין שעקף את מתחם אום-כתף מצפון וגדוד הטנקים הסדיר של חטיבה 14). בסך הכול היה הכוח הסדיר שווה-ערך לקצת

צה"ל לכבוש כליל מידי ממלכת ירדן את כל הגדה המערבית.

להלן פירוט כוחותיו התוקפים של פיקוד המרכז בפיקוד אלוף עוזי נרקיס.

■ הכוחות שכבשו את מזרח-ירושלים, את בקעת יריחו ואת הר חברון: חטיבה 16 (חי"ר מילואים), חטיבה 10 (ממוכנת מילואים), חטיבה 55 (צנחנים מילואים).

■ הכוח שכבש את רכס לטרון ואת מעלה בית-חורון: חטיבה 4 (חי"ר מילואים).

■ הכוח שפעל במרחב השרון ובעמק חפר והשתלט על קלקיליה ועל טול-כרם: חטיבה 5 (חי"ר מילואים).

להלן פירוט כוחותיו התוקפים של פיקוד הצפון בפיקודו של אלוף דוד אלעזר (שפעלו בצפון הגדה המערבית):

■ הכוחות שכבשו את ג'נין, את שכם ואת גשר דמיה: אוגדה בת שלוש חטיבות תחת פיקודו של אלוף אלעד פלד. האוגדה כללה את חטיבה 45 (ממוכנת מילואים), את חטיבה 37 (משורינת מילואים), את חטיבה 9 (חי"ר מילואים) שהייתה בתחילת הסבתה לחטיבה ממוכנת) וכן את גדוד 17 (קורס מ"כים סדיר) של חטיבת גולני, שהופעל ת"פ חטיבה 37 בכיבוש שכם. גדוד 17 היה הכוח הלוחם המסתער הסדיר היחיד שהשתתף בכיבוש הגדה המערבית. כל שאר הכוחות המסתערים שכבשו את הגדה המערבית פעלו במסגרת חטיבות המילואים הן של פיקוד המרכז והן של פיקוד הצפון.

■ צוות קרב פלוגתי ממונע מוגבר מחטיבה 2 (חי"ר מילואים) שהשתלט על הקטע מבקעת הירדן

יותר משלוש עוצבות חטיבתיות סדירות. נוסף על כך הפעיל צה"ל בזירת חצי האי סיני את חטיבות המילואים הבאות: חטיבת חי"ר 11 ברצועת עזה, חטיבה משורינת 60 באוגדת טל, חטיבה משורינת 200 וחטיבה משורינת 520 באוגדת אברהם יפה, חטיבת חי"ר 99, חטיבה מוצנחת 80 ושני גדודי חרמ"ש בחטיבה ממוכנת 14 באוגדת שרון, חטיבה ממוכנת 8, בפיקודו אל אלברט מנדלר, במשימת הטעיה וריתוק בגזרת כונתילה. בסך הכול הפעיל צה"ל בסיני 7 חטיבות מילואים שלמות ועוד שני גדודי מילואים (חרמ"ש) של חטיבה 14.

נעבור עתה לזירת הגדה המערבית. בגזרת המתקפה של פיקוד המרכז פעלו רק חטיבות מילואים: שלוש חטיבות מילואים כבשו את מרחב ירושלים, את הר חברון, את רמאללה ואת יריחו, בואכה נהר הירדן: חטיבת מחוז (חי"ר) 16, חטיבה מוצנחת 55 וחטיבת ממוכנת 10.

חטיבת חי"ר 4 כבשה את מובלעת לטרון ואת כל מעלה בית-חורון, בואכה שדה התעופה של עטרות. חטיבת חי"ר 5 (ממחוז השרון-עמק חפר) השתלטה על מרחב קלקיליה ועל מרחב טול-כרם.

בגזרת המתקפה המקבילה של פיקוד הצפון פעלו בתחילה רק שלוש חטיבות המילואים הבאות: חטיבה ממוכנת 45, חטיבה משורינת 37 וחטיבת חי"ר 9, (שהייתה באמצע תהליך הפיכתה מחטיבת חי"ר לחטיבה ממוכנת). חטיבות אלה כבשו את עמק דותן, את ג'נין ואת צפון השומרון בואכה שכם וגשר דמיה. לקראת הקרב על כיבוש העיר שכם בידי חטיבה 37 תוגברה החטיבה בגדוד סדיר (17) של גולני, שהוא גדוד קורס המ"כים של גולני. גדוד 17, שהשתתף כמובן בכיבוש שכם וסביבתה, היה הכוח המסתער הסדיר היחיד שהשתתף בכיבוש הגדה המערבית.

ניתן איפוא לסכם ולקבוע כי בשקלול הכמותי של הכוחות המסתערים של צה"ל, שכבשו את כל הגדה המערבית (ההררית ובקעת הירדן) מידי הצבא הערבי הירדני (כמובן בסיוע אווירי, ארטילרי, הנדסי, מודיעיני ותחזוקתי) השתתפו שבע חטיבות מילואים וגדוד סדיר אחד.

מכאן נעבור אל כיבוש רמת-הגולן. ראשית, ראוי לציין את שתי חטיבות החי"ר (מילואים), 2 ו-3, שהחזיקו את קו הגבול אל מול ארץ הגלעד ורמת-הגולן בארבע היממות הראשונות של מלחמת ששת הימים והשתתפו במהלך ההתקפה על הרמה בכיבוש יעדים סוריים סמוכים לגבול. חטיבה 2 אפילו השתלטה על צפון בקעת הירדן שממערב לירדן במקביל לכיבוש הגדה המערבית שנזכר לעיל.

הכוחות הסדירים המסתערים היחידים של צה"ל שפעלו במערכה לכיבוש רמת-הגולן היו גדוד הנח"ל, שנכשל בהתקפתו לכיוון תאופיק-אל-חמה וחטיבת גולני, כולל גדוד 17 שחזר אליה משכם, שהצליחה

להבקיע טריזים במערך הביצורים הסורי במורדות הצפוניים של רמת-הגולן. דרך טריזים אלה פרצו אל העומק הסורי חטיבות המילואים הבאות: חטיבה 37 (משורינת, שהגיעה ממרחב שכם), חטיבה 10 (הראל, ממוכנת, שהגיעה מזירת ירושלים), חטיבה 8 (ממוכנת, שהגיעה מזירת כונתילה בפיקוד הדרום) וחטיבה 45 (ממוכנת, שהגיעה מצפון הגדה המערבית).

במקביל הצליחה חטיבה מוצנחת 80 (מילואים), שהגיעה במסע של יומיים מאבו-עגילה בחצי האי סיני אל בקעת יבנאל, להשתלט על כל המרחב של דרום רמת-הגולן באמצעות תמרון אופרטיבי מבריק במסוקים, תוך סיוע צמוד של מטוסי חיל האוויר. כוח אחר מחטיבת הצנחנים הזאת פעל בנפרד, תחת פיקוד חטיבה 3, לכיבוש כמה יעדים מבוצרים סוריים בגזרת דרבשיה-דרדרה-משמר-הירדן.

גם ברמת-הגולן נעשתה איפוא עיקר מלאכת

« גם ברמת-הגולן נעשתה עיקר מלאכת הלחימה הקרקעית המסתערת על-ידי עוצבות המילואים. בעוד הכוחות הסדירים כללו את חטיבת גולני, שהשיגה את יעדיה, ועוד גדוד נח"ל סדיר, אשר לא צלחה דרכו, כללו כוחות המילואים שתי חטיבות חי"ר מרחביות (2 ו-3), שלוש חטיבות ממוכנות (10, 8, 45), חטיבת שריון (37) וחטיבת צנחנים (80).

המסקנה המתבקשת מהניסיון של מלחמת ששת הימים היא אחת ויחידה: כל עוד לא הגיעה מדינת ישראל אל מצב של שלום מדיני-צבאי אמין ויציב לחלוטין עם סביבתה האסטרטגית, עליה להחזיק עוצמה צבאית יבשתית מסתערת גדולה יחסית. ואין לנו דרך אחרת לקיימה, אלא באמצעות צבא עם מאומן גדול וחזק, אשר אין דרך לקיימו בנסיבות הדמוגרפיות של מדינתנו, אלא באמצעות צבא מילואים יבשתי מצויד ומאורגן, אשר ניזון בהתמדה מהמעין האנושי החיוני של שירות החובה. זאת לפחות עד חמישה דורות ואולי יותר של שלום קבע אמיתי וממשי שיפקוד את מדינתנו.

שום פטנט מדעי או טכנולוגי לא יכול לשמש תחליף לעיקרון ביטחוני בסיסי זה, אשר ניתן להוכיחו גם על סמך מלחמת יום הכיפורים.

